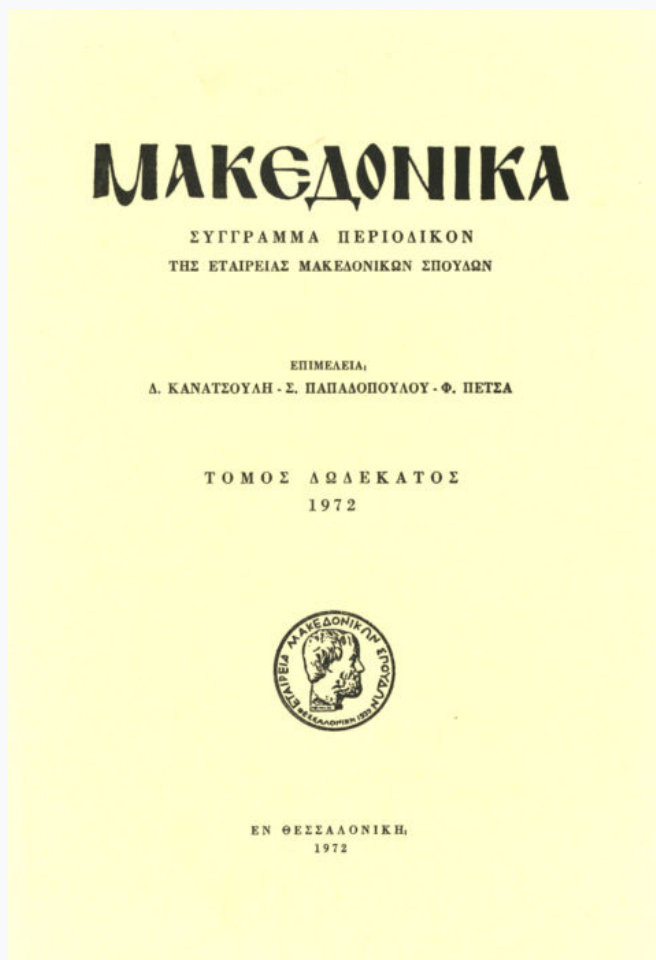

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερύεται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Επανομή (συμπληρωματικά στην ετυμολογία του Χ. Π. Συμεωνίδη)

Θεοχάρης Παζαράς

doi: [10.12681/makedonika.1017](https://doi.org/10.12681/makedonika.1017)

Copyright © 2015, Θεοχάρης Παζαράς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παζαράς Θ. (1972). Επανομή (συμπληρωματικά στην ετυμολογία του Χ. Π. Συμεωνίδη). *Μακεδονικά*, 12, 495–496. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1017>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΕΠΑΝΟΜΗ (ΠΡΟΣΘΗΚΗ)

Ἡ δημοσίευση τῆς σύντομης μελέτης μας γιὰ τὴν Ἐπανομή στὸν 11. τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ στὸν κ. Α. Τσακνάκη, συγγραφέα τῆς γνωστῆς μονογραφίας γιὰ τὴν Ἐπανομή πού λάβαμε ἤδη ὑπόψη μας, νὰ μοῦ ἀποκαλύψῃ τὸ περιεχόμενο ἐγγράφου ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ὅπου καταχωρεῖται ὁ τύπος Ἐπανομή τῆς κωμόπολης πού μᾶς ἀπασχόλησε, πράγμα πού εὐδοῦνε τὴν ἀποψή μας ὅτι στὸ Ἐπανομή κρύβεται τὸ νεοελληνικὸ ἐπιθ. ὑπάνεμος. Ἴδου τὸ σχετικὸ χωρίο:

«Ὁ δὲ Ψαριανὸς θαλασσηνὸς ἀγωνιστῆς τοῦ 21 Νικόδημος Κωνσταντῖνος, ὅταν ὑπηρετοῦσε σὲ ναυτικὴ μονάδα πού ναυλοχοῦσε στὴν Ἐπανομή Θεσσαλονίκης, εἰδοποίησε τοὺς πρῶχοντας τῶν Ψαρῶν γιὰ τὴν ἐπικειμένη τότε ἀπόβαση τοῦ τουρκικοῦ στόλου στὰ Ψαρά».

Ἡ πληροφορία ἀναφέρεται σὲ περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν (1824). Ὁ Κωνσταντῖνος Νικόδημος ἔχει τὸν βαθμὸ τοῦ ὑποναύρχου στὰ 1862, ἔτος κατὰ τὸ ὅποιο ἐκδίδει τὸ ἔργο του «Υπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν» στὴν Ἀθήνα σὲ δύο τόμους.

Ἐπίσης μιά ἄλλη ὑπόθεση τῆς μελέτης αὐτῆς εὐδοῦνεται ἀπὸ πληροφορία τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Νίκου Παλαδόπουλου, ὅτι στὴ γλώσσα τῶν κατοίκων τῆς Ἐπανομῆς ἀπανομή ὀνομάζεται πράγματι τὸ ὑψημὸ μέρος.

Γιὰ τὴ μεταβολὴ Ἐπανομή Ἐπανομή πβ. τὸ ἀνάλογο Ἄης Ἐπάτιος Ἄης Ἐπάτης (Κ. Μηνᾶ, Τὰ ἰδιώματα τῆς Καρπάθου, Ἀθήνα 1970, σ. 33).

Χ. Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

ΕΠΑΝΟΜΗ

(ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ Χ. Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ)

Στὸν προηγούμενο τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» δημοσιεύθηκε ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Χ. Π. Συμεωνίδη, σχετικὴ μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου Ἐπανομή¹. Ὁ συγγραφέας, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὶς ἀπόψεις πού εἶναι συγκεντρωμένες στὴ μονογραφία τοῦ Ἀθ. Τσακνάκη γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λαογραφία τῆς Ἐπανομῆς², ἀντικρούει μὲ πειστικότητα τὶς λόγιες ἐτυμολογίες τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὸ ἐπάνω νομή* Ἐπανονομή Ἐπανομή καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἄνω νομή Ἀπανομή³ διαβλέπει ἐπίσης μιά προσπάθεια παρετυμολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὴ φράση «ἐπάνω μή», πού ἀποδίδεται, κατὰ τὴν παράδοση, στοὺς πειρατὲς ὕστερα ἀπὸ ἀποτυχημένες ἐπιδρομὲς τους στὸ χωριό.

1. Χ. Π. Συμεωνίδη, Ἐπανομή, «Μακεδονικά», τ. 11 (1970), σ. 306-310.

2. Α. Θ. Τσακνάκη, Ἐπανομή. Ἱστορία-Λαογραφία, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», ἀρ. 17-18, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 9.

Κατά τὸν Συμεωνίδη ἡ ὀνομασία τῆς Ἐπανομῆς προέρχεται ἀπὸ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἐπιθέτου *ὑπήνεμος* > *ἀπάνεμος* > *ἀπάνεμη* καὶ μὲ καταβίβασμό τοῦ τόνου **ἀπανεμή*. Ἐν συνεχείᾳ μὲ τροπῇ τοῦ ε εἰς ο γίνεται: * *Ἀπανομή* καὶ τέλος *Ἐπανομή*, μὲ λόγια συσχέτιση πρὸς τὸ ἐπάνω.

Τὴν ἄποψη αὐτῆς στηρίζει ὁ συγγραφέας: α) στὸ ὅτι τὸ χωριὸ βρίσκεται κτισμένο σὲ «λίγω βῆθουλι πεδιάδα», ὑποθέτοντας ὅτι ὁ πρῶτος οἰκισμὸς τοῦ χωριοῦ πρέπει νὰ κτίσθηκε σὲ τοποθεσία ὑπήνεμη, ἀπὸ ὅπου καὶ προήλθε τὸ ὄνομα· καὶ β) στὸ ὅτι ἀπὸ πολλῆς ἑλληνικῆς περιοχῆς μαρτυρεῖται τὸ ἐπίθετο *ἀπάνεμος* καὶ τὰ παράγωγά του.

Σὲ ὅσα ὄρθα ἔχει σημειώσει ὁ Συμεωνίδης θὰ εἶχα νὰ προσθέσω τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις μου, οἱ ὁποῖες, ἐλπίζω, θὰ εἶναι χρήσιμες στὴν τελικὴ συναγωγὴ συμπερασμάτων:

1) Τὰ πρῶτα σπίτια τοῦ χωριοῦ, ὅπως βεβαιώνει ἡ προφορικὴ παράδοση καὶ ὅπως ἦταν φυσικὸ, εἶχαν κτισθῆ γύρω ἀπὸ τὴ σημερινὴ κεντρικὴ πλατεία, τὴν ὁποία θὰ μπορούσε κανεὶς ἐμπειρικὰ τουλάχιστο, νὰ χαρακτηρίσῃ σάν τὸ χαμηλότερο καὶ ἐπομένως περισσότερο ὑπήνεμο μέρος τοῦ συνοικισμοῦ.

2) Στὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο τῆς τροπῆς ἐπιθέτων καὶ μετοχῶν σὲ οὐσιαστικά, χωρὶς τὴν προσθήκη παραγωγικῶν καταλήξεων¹. Ἐνάλογο παράδειγμα πρὸς τὸ *ἀπάνεμη* > *ἀπανεμή* θὰ μπορούσε νὰ σταθῇ τὸ ἐπίθετο ὁ, ἡ *κάθετος* > ἡ *κάθετη* (*ὄρμια*) > οὐσ. ἡ *καθετή*, ὅπου ἔχουμε πάλι τροπῇ τοῦ ἐπιθέτου σὲ οὐσιαστικὸ μὲ καταβίβασμό τοῦ τόνου².

3) Ὁ γλωσσικὸς τύπος *Ἀπανεμή* δὲν εἶναι ἀμάρτυρος· ἀναφέρεται σὲ χειρόγραφο τοῦ ἔτους 1732, πού βρίσκεται στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας στὴ Χαλκιδική. Στὸ χειρόγραφο αὐτό, δημοσιευμένο παλαιότερα ἀπὸ τὸν Π. Ν. Παπαγεωργίου³, ταυτίζεται ἡ σημερινὴ Ἐπανομή μὲ τὸ τοπωνύμιο *Ἀπανεμή* (sic). Ἄν ἡ γραφὴ τοῦ ὀνόματος ἔχει παραδοθῆ σωστά, τότε ἔχουμε τὸν βσιλικότερο ἐνδιάμεσο τύπο τῆς ἐξελιξέως ἀπὸ τὸ *ἀπάνεμη* στὸ *Ἀπανομή* καὶ *Ἐπανομή*.

Μὲ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς καὶ κυρίως μὲ τὴν ἔσω καὶ μοναδικὴ ὡς τώρα μαρτυρία τοῦ χειρογράφου τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ἐνισχύονται σημαντικὰ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐτυμολογικῆς ἐργασίας τοῦ Συμεωνίδη.

ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΠΑΖΑΡΑΣ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821

Τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο, ἀποκείμενον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς μονῆς Ζάβροδας (εἰκ. 1), εὑρέθη τὸ ἔτος 1959 ὁμοῦ μετὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ὁσίου Νικάνορος καὶ τινῶν ἄλλων ἔγγράφων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύσαμεν παλαιότερον⁴. Πρόκειται περὶ ἐγκυκλίου τοῦ πατριάρχου

1. Βλ. Α. Ι. Θ α β ὠ ρ η, Οὐσιαστικά ἀπὸ ἐπίθετα (καὶ μετοχές) στὴ νέα ἑλληνικὴ, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 1.

2. Α. Ι. Θ α β ὠ ρ η, ἔ.ἀ., σ. 68 καὶ 159.

3. Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἐκδρομὴ εἰς τὴν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας τῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, «Byzantinische Zeitschrift», τ. 7(1898), σ. 69.

4. Βλ. Νικ. Π. Δελιᾶδης, Τὸ πρωτότυπον τῆς διαθήκης τοῦ Ὁσίου Νικάνορος